

Η Επικοινωνία ως κινητήρια δύναμη της πολιτιστικής ανάπτυξης στο περιβάλλον: μια πρόταση*

Μαριάννα Ψύλλα**

Η εργασία που ακολουθεί αποτελεί μια θεωρητική διερεύνηση και παράλληλα μια πρακτική πρόταση που αφορά στην έννοια και στη λειτουργία του πολιτισμού μέσα από την οπτική γωνία της επικοινωνιακής πράξης.

Έχοντας ως αφετηρία ότι η επικοινωνία αποτελεί μια διαδικασία ψυχο-κοινωνικών και συγκινησιακών λειτουργιών, καθώς και ένα πεδίο πολιτικών και πολιτισμικών διεργασιών προσανατολιζόμαστε προς την κατεύθυνση της σύγκλισης

θεωρίας και πράξης, ενέργεια που θεμελιώνεται από την ίδια τη φύση της επι-κοινωνίας. Μέσα από αυτήν τη λογική προκύπτει η αντιμετώπιση του πολιτισμικού φαινομένου ως μιας ευρείας κοινωνικής λειτουργίας, όπου η επικοινωνία ως καθοριστικός μοχλός γέννησης, μετάδοσης αλλά και αναπαραγωγής πολιτιστικών πράξεων εμφανίζεται να κατέχει σημαντική θέση στα πλαίσια της κοινωνικής πραγματικότητας.

Η διάρθρωση της σύγχρονης κοινωνίας μέσα από την περιπλοκότητα των θεσμών της εμφανίζει ιδιαίτερα έντονη την ανάγκη για επικοινωνιακές πράξεις, με στόχο την επίτευξη, όσο αυτό είναι δυνατόν, μιας ισορροπίας στις ανθρώπινες σχέσεις είτε αυτές λαμβάνουν χώρα στη σφαίρα του ιδιωτικού είτε στη σφαίρα του δημόσιου. Η χωρική διάσταση της πόλης, λόγω της περιορισμένης της κλίμακας, αποτε-

* Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της εργασίας παρουσιάστηκε στο Ευρωπαϊκό Συνέδριο με θέμα «Ελεύθερος Χρόνος, Πολιτισμός και Πολιτική Οικονομία της Πόλης», που οργανώθηκε στις 13-14 Δεκεμβρίου 1990 στη Χαλκίδα, από το Ευρωπαϊκό Κονσόρτιουμ για τη μελέτη και την έρευνα θεμάτων του Ελεύθερου Χρόνου.

** Ειδικός Επιστήμονας Πανεπιστημίου Κρήτης.

λεί ενδιαφέρον παράδειγμα για τη διερεύνηση της σχέσης πολιτισμού-επικοινωνίας μέσα στα πλαίσια του «τοπικού χώρου».

Ο πολιτισμός είναι μια έννοια πολύ πλατιά, στενά συνδεδεμένη με τις έννοιες της παιδείας, της επιμόρφωσης, της επικοινωνίας, της ψυχαγωγίας και παραπέρα της πνευματικής και ψυχικής αναβάθμισης, της κοινωνικής συμμετοχής και της πολιτικο-κοινωνικής ανάπτυξης. Ο πολιτιστικός τομέας δράσης και ενεργοποίησης είναι κατ' αναλογία ένας χώρος πολυδιάστατος που αγγίζει όλες τις παραπάνω έννοιες. Το πεδίο δράσης λοιπόν του πολιτισμού αγκαλιάζει ένα πολύ ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων και αντικατοπτρίζει μ' αυτόν τον τρόπο την πολυπλοκότητα και την πολυμορφία της σύγχρονης μεταβιομηχανικής κοινωνίας. Η τεχνολογική ανάπτυξη έρχεται να προσθέσει στον τομέα δράσης του πολιτισμού μια νέα διάσταση, αναπόφευκτη στη σημερινή κοινωνία, διευρύνοντας τις εφαρμογές του πολιτισμού.

Πιο συγκεκριμένα η πολιτιστική διάσταση σε επίπεδο τοπικό θεωρείται απαραίτητη συνιστώσα της ανάπτυξης, αφού τα αντικείμενα που αγγίζει και τα μέσα που χρησιμοποιεί συντελούν:

α. Στην προώθηση της πολιτικής κουλτούρας των πολιτών μέσα από διαδικασίες συμμετοχής, ενημέρωσης και πληροφόρησης.

β. Στην καλύτερη ενσωμάτωση στο κοινωνικό σύνολο μέσα από διαδικασίες ευαισθητοποίησης, προώθησης της επικοινωνίας, επιμόρφωσης και επαγγελματικής απασχόλησης στον πολιτιστικό τομέα (επαγγέλματα του πολιτισμού).

γ. Στην αναβάθμιση του πνευματι-

κού επιπέδου των ατόμων μέσα από την οργάνωση καλλιτεχνικών και επιμορφωτικών εκδηλώσεων, τη δημιουργία χώρων (σύγχρονων βιβλιοθηκών, μουσείων, ζωντανών μουσείων, ειδικών πάρκων και άλλων χώρων) καλλιτεχνικής και πνευματικής έκφρασης.

δ. Στην ψυχαγωγία των δημοτών μέσα από την προώθηση συμμετοχής σε ομάδες δουλειάς με στόχο την καλύτερη εκμετάλλευση του ελεύθερου χρόνου, τη δημιουργία χώρων αναψυχής και κυρίως την ενίσχυση της ερασιτεχνικής δουλειάς.

Λαμβάνοντας υπόψη την πολυδιάστατη οπτική του πολιτιστικού τομέα και προτείνοντας ως θεωρητικο-φιλοσοφική βάση αναφοράς το παραπάνω πλαίσιο, μπορούμε να προχωρήσουμε στη διαμόρφωση ενός σχεδίου ανάπτυξης πολιτιστικών δραστηριοτήτων στον αστικό χώρο. Ο καθορισμός αυτού του σχεδίου πολιτιστικής ανάπτυξης δηλώνει και την προσέγγιση που αναπτύχθηκε πιο πάνω σχετικά με μια ευρεία θεώρηση της έννοιας του πολιτισμού, όπου οι λειτουργίες της επικοινωνίας-πληροφόρησης καθώς και της επιμόρφωσης, κάτω από την επιταγή των συνθηκών της σύγχρονης κοινωνίας, προστίθενται σε εκείνες τις λειτουργίες που αποσκοπούν στην καλύτερη διάθεση του ελεύθερου χρόνου των δημοτών καθώς και στην πνευματική και κοινωνική αναβάθμισή τους μέσα από τη διοργάνωση ποικίλων εκδηλώσεων, όπως και την προώθηση τέτοιων δραστηριοτήτων που συντελούν στην επιτυχέστερη ενσωμάτωση των δημοτών στην πόλη τους.

Η παραπάνω λογική διαγράφει

κατά τη γνώμη μας ένα πολυδιάστατο πλαίσιο ανάπτυξης της πολιτιστικής δραστηριότητας μέσα στο αστικό περιβάλλον, όπου η επικοινωνία σε όλες της τις μορφές (άμεση διαπροσωπική ή έμμεση μαζική επικοινωνία) προβάλλει ως ζωτική συνιστώσα στη λειτουργία της τοπικής κοινωνίας, διαμορφώνοντας τις κοινωνικές και πολιτιστικές μετεξελίξεις που διαγράφονται στο εσωτερικό της¹.

Η επικοινωνία εμφανίζεται λοιπόν ως μια ουσιαστική λειτουργία που στη σημερινή κοινωνία αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της τοπικής ανάπτυξης. Από αυτήν την άποψη, η ώθηση των διαδικασιών πληροφόρησης, ενημέρωσης και διαλόγου οδηγεί στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη συμμετοχή των πολιτών στα «κοινά», συντελώντας μ' αυτόν τον τρόπο στην προώθηση της επικοινωνίας.

Έτσι σ' ένα πρώτο στάδιο η τοπική δημοσιότητα ακολουθεί κοινή πορεία με την τοπική ανάπτυξη. Μ' άλλα λόγια, δεν είναι δυνατόν να εννοηθεί τοπική ανάπτυξη χωρίς τη συμβολή της τοπικής δημοσιότητας. Η έννοια της συμμετοχής έρχεται να προστεθεί στο παραπάνω σχήμα, για να ολοκληρώσει και να επιτύχει τον απώτερο στόχο που είναι η επικοινωνία στον τόπο διαβίωσης. Το ζητούμενο, είναι λοιπόν, να επιτύχουμε την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη επικοινωνία μέσα από διαδικασίες πληροφόρησης, διάλογου και συμμετοχής. Αυτό το αίτημα συνδέεται από την πλευρά της κοινωνιολογικής και πολιτικής προσέγγισης με την ίδια τη λειτουργία των θεσμών καθώς και με τους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων. Είναι έτσι η ίδια η έννοια της εξουσίας που τί-

θεται επί τάπητος.

Η παραπάνω συλλογιστική αναδύει μερικά βασικά ερωτήματα που απασχολούν την πολιτική σκέψη και πρακτική, συνιστώντας ταυτόχρονα το βασικό μέλημα της κοινωνίας των πολιτών: «Σε ποίο βαθμό πετυχαίνεται σε επίπεδο τοπικό να αυξηθεί ο ρόλος ή η εξουσία του πολίτη στη διαδικασία συμμετοχής στα «κοινά»; και συνεχίζοντας «Ποιός είναι ο ρόλος του πολίτη στις σχέσεις εξουσίας που διαμορφώνονται στην τοπική κοινωνία»; «Ποιά είναι η συνεισφορά της επικοινωνίας-πληροφόρησης σ' αυτήν τη διαδικασία»;

Προτάσσοντας τη λειτουργία της επικοινωνίας ως βασική παράμετρο στην πορεία που ακολουθεί η σύγχρονη κοινωνία, θέτουμε υπό εξέταση μια σειρά ζητήματα που σχετίζονται με τη λειτουργία του «δημόσιου χώρου», την αναδιαμόρφωση ηθών και αξιών καθώς και την μετεξέλιξη της σφαίρας του δημόσιου και του ιδιωτικού². Η διαδικασία επαναπροσδιορισμού των όρων του κοινωνικοπολιτικού παιχνιδιού με κεντρικό σημείο αναφοράς την ενεργοποίηση των σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων μπορεί να χρωματίσει τη ζωή του σημερινού ανθρώπου με μια νέα ποιότητα, αποδίδοντας μ' αυτόν τον τρόπο ιδιαίτερη σημασία στη λειτουργία της ίδιας της πόλης και των πολιτών της.

Η συμμετοχή των πολιτών στις αποφάσεις που τους αφορούν στο χώρο όπου ζουν, προσδίδει μια νέα ποιότητα στις δραστηριότητες της τοπικής κοινωνίας αναδιαμορφώνοντας την έννοια του πολίτη. Το πεδίο δράσης, λοιπόν, των πολιτών εμπλουτίζεται με παράλληλες διαδικασίες που μειώνουν συνεχώς την εξουσία των ελίτ, ενώ δίνουν τη δυ-

νατότητα στους πολίτες να αποκτήσουν μεγαλύτερο έλεγχο στους μηχανισμούς της εξουσίας³.

Η ενθάρρυνση ομάδων πολιτών που δηλώνουν ειδικό ενδιαφέρον για συγκεκριμένους τομείς στα πλαίσια της πόλης αποτελεί μια θετική ενέργεια που χρειάζεται να βρει υποστήριξη από την πλευρά της δημοτικής αρχής. Ιδιαίτερα η αναβάθμιση της πολιτιστικής δράσης, άμεσα συνδεδεμένη με μια νέα στάση και αντιμετώπιση ζωής, είναι αναγκαίο να υποβοηθηθεί από πρωτοβουλίες πολιτών, των οποίων ο ρόλος θα είναι καταλυτικός για την ευαισθητοποίηση του συνόλου των πολιτών που ζουν στα πλαίσια μιας πόλης.

Η επένδυση στην ποιότητα της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής αποτελεί ένα στοίχημα που σε καμμία περίπτωση δεν πρέπει να χάσει η τοπική κοινωνία. Η συνεισφορά της επικοινωνίας στη διαδικασία αυτή ωθεί προς τη συνειδητοποίηση της πραγματικότητας των κοινωνικών σχέσεων και της εξέλιξής τους. Το να μπορεί κάθε γενιά να εκφράσει τη ζωτικότητα της και τη δημιουργικότητά της στα πλαίσια της πόλης, χωρίς αυτό να παρεμποδίζει ή να παρεμποδίζεται από τους υπόλοιπους, είναι ήδη ένα πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση αυτή. Η αναθέρμανση των κοινωνικών δεσμών, η δημιουργία ενός αληθινά ζωτικού χώρου συμβίωσης, καθώς και ενός συστήματος κοινωνικών και πολιτιστικών αξιών είναι σήμερα επιταγή για τη δυνατότητα μιας ισορροπίας και μιας ίσης αντιμετώπισης των πολιτών στον κοινωνικό και πολιτιστικό τομέα⁴.

Ο ρόλος της σύγχρονης πόλης για την αναβάθμιση του πολιτισμού

περνά λοιπόν σ' ένα πρώτο στάδιο από την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού ενός χώρου. Ως αναγκαία συνθήκη προβάλλει έτσι η ευαισθητοποίηση της δημοτικής αρχής καθώς και των κατοίκων μιας πόλης όσον αφορά στη σημασία ανάπτυξης διαλόγου και επικοινωνίας.

Σ' ένα δεύτερο στάδιο χρειάζεται να επισημανθεί η αξιολόγηση και η επιλογή των κατάλληλων υλικών μέσων που απαιτείται κάθε φορά να χρησιμοποιηθούν για την υλοποίηση συγκεκριμένων στόχων.

Με κεντρικό άξονα έτσι το βασικό ρόλο που επιτελεί η διαδικασία της επικοινωνίας στη σύγχρονη κοινωνία διαμορφώνονται πλαίσια αναφοράς της πολιτιστικής δραστηριότητας που θα μπορούσαν να συγκεκριμενοποιηθούν στις παρακάτω προτάσεις:

– Διοργάνωση εκδηλώσεων καλλιτεχνικού και επιμορφωτικού χαρακτήρα με στόχο την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη συμμετοχή των δημοτών στις διαδικασίες διοργάνωσης και παρουσίασης αυτών των εκδηλώσεων. Ιδιαίτερη έμφαση χρειάζεται να δοθεί στις ιδιαιτερότητες του πληθυσμού μιας πόλης σύμφωνα με το κριτήριο της ηλικίας καθώς και τα ειδικά ενδιαφέροντα της κάθε κατηγορίας πληθυσμού.

Η νεολαία αποτελεί ζωτικό στοιχείο του πληθυσμού μιας πόλης και οι ιδιαίτερες ανάγκες της θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη από τη δημοτική αρχή και τους άλλους συλλογικούς φορείς. Η προώθηση της ερασιτεχνικής δουλειάς των νέων της περιοχής και η δυνατότητα συνδιοργάνωσης ή συμμετοχής της νεολαίας σε τοπικές εκδηλώσεις αποτελούν ουσιαστικούς παράγον-

τες κοινωνικής ενσωμάτωσης και ανάπτυξης⁵.

Η τρίτη ηλικία είναι επίσης μια ειδική κατηγορία πληθυσμού που μπορεί, ανάμεσα σε άλλες δραστηριότητες, με την εμπειρία που κατέχει και τη γνώση της πολιτιστικής κληρονομιάς ή των παραδόσεων μιας πόλης να βοηθήσει στην διοργάνωση τοπικών εκδηλώσεων με παραδοσιακό χαρακτήρα.

– Οργάνωση επιμορφωτικών δραστηριοτήτων με τη συνεργασία κυρίως δήμων και σχολείων καθώς και τεχνολογικών ή πανεπιστημιακών σχολών. Η συνεργασία αυτή αποσκοπεί στην καταπολέμηση του αναλφαριθμητισμού καθώς επίσης και στην επαγγελματική εκπαίδευση ή εξειδίκευση των δημοτών μιας πόλης σ' ένα συγκεκριμένο τομέα.

Οι επιμορφωτικές δραστηριότητες των δήμων μπορούν να συνδυαστούν και με καλλιτεχνικές ή ψυχαγωγικές δραστηριότητες όπως, παραδείγματος χάρη, εκμάθηση της τεχνικής του video ή της φωτογραφίας, όπου παράλληλα με την επαγγελματική κατάρτιση στις παραπάνω τεχνικές επιδιώκεται η ψυχαγωγία και η ενημέρωση των δημοτών μέσα από τη διοργάνωση φωτογραφικών εκθέσεων ή προβολών ταινιών video.

Οι επιμορφωτικές αυτές δραστηριότητες μπορούν επιπρόσθετα να βοηθήσουν και στην κοινωνική ενσωμάτωση ορισμένων κατηγοριών του πληθυσμού. Από την άποψη αυτή μπορεί να υπάρξει συνδυασμός κοινωνικής πολιτικής μέσα από την εφαρμογή πολιτιστικών δραστηριοτήτων⁶. Οι μειονότητες μιας πόλης, η νεολαία και άλλες κατηγορίες πληθυσμού μπορούν να ενσωματωθούν καλύτερα στον κοι-

νωνικό τους χώρο, αν υπάρξουν κίνητρα ώθησης σε πολιτιστικά επαγγέλματα⁷. Η εκμάθηση, για παράδειγμα, γλυπτικής, ζωγραφικής, θεάτρου, μουσικής, φωτογραφίας κ.λπ. δίνει τη δυνατότητα στους πολίτες μας πόλης να μάθουν ένα επάγγελμα που τους εκφράζει και παράλληλα να ανταλλάξουν γνώση και πληροφορίες με τους άλλους συνδημότες και συνκαταρτιζόμενους. Με την ανταλλαγή των πολιτιστικών εκφράσεων του πληθυσμού προωθείται η επικοινωνία ανάμεσα στους κατοίκους, ενώ παράλληλα πετυχαίνεται και η επαγγελματική κατάρτισή τους.

– Προώθηση των λειτουργιών της επικοινωνίας με στόχο την ανάπτυξη της επικοινωνιακής διαδικασίας στο εσωτερικό των υπηρεσιών των δήμων μέσα από διαδικασίες ενημέρωσης και πληροφόρησης καλά συντονισμένες, έτσι ώστε η εσωτερική δουλειά των δήμων να γίνεται πιο αποδοτική και να λειτουργεί πιο συντονισμένα. Βεβαίως ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται να δοθεί στην εξωτερική επικοινωνία του δήμου, δηλαδή τις σχέσεις ενημέρωσης-πληροφόρησης και διάλογου που αναπτύσσει ο δήμος με τους δημότες καθώς και τους συλλογικούς φορείς της πόλης. Η οργάνωση γραφείων επικοινωνίας και ενημέρωσης με τους πολίτες είναι ένα σημαντικό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση⁹.

Τα υλικά μέσα που μπορεί να χρησιμοποιηθούν για την προώθηση των ανθρώπινων σχέσεων και την ανάπτυξη διάλογου και επικοινωνίας, στα πλαίσια της πόλης, είναι πολλά. Η συνεισφορά των μέσων μαζικής επικοινωνίας δεν πρέπει επίσης να παραμεληθεί σ' αυτήν τη δια-

δικασία.

Η χρήση του γραπτού (αφίσα, μπροσούρα, περιοδικό) και του οπτικοακουστικού τύπου (ραδιόφωνο, video, τηλεόραση), καθώς και των νέων τεχνολογιών θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη από τη δημοτική αρχή καθώς και άλλους συλλογικούς φορείς, με στόχο την προώθηση των σχέσεων συμβίωσης και συμμετοχής μέσα από τη δυνατότητα έκφρασης λόγου και δημιουργίας.

Πολύ λίγο έχουμε συνειδητοποιήσει μέχρι τώρα, τη σημασία του να στήνουμε, για παράδειγμα, μια έκθεση φωτογραφίας ή να παράγουμε εκπομπές-video, με στόχο τη δημοσιοποίηση τοπικών υποθέσεων και την ευαισθητοποίηση και συμμετοχή των κατοίκων σε αυτές.

Η διοργάνωση μιας έκθεσης φωτογραφίας μπορεί να συντελέσει σε μια πρώτη φάση, στην ανάδειξη ενός τοπικού προβλήματος και σε μια δεύτερη φάση, να προκαλέσει τη συμμετοχή των πολιτών για την επίλυσή του. Η λήψη και η αρχειοθέτηση φωτογραφικού υλικού μπορεί να συντελέσει στη διατήρηση και διάσωση του φυσικού, ιστορικού και πολιτιστικού πλούτου μιας περιοχής. Απαθανατίζοντας μια εκδήλωση του δήμου ή άλλων συλλογικών φορέων, καθώς και ατομικών πρωτοβουλιών συντελούμε στη διατήρηση της πολιτιστικής και ιστορικής συνέχειας. Εξασφαλίζουμε επίσης, ένα αρχείο με φωτογραφίες, που απεικονίζουν στιγμιότυπα από τα γεγονότα που διαδραματίζονται σε μια πόλη. Το υλικό αυτό μπορεί να αποδειχτεί χρήσιμο όχι μόνο στα σχολεία της περιοχής, αλλά επίσης και στις διάφορες υπηρεσίες, όπως και στους ερευνητές, τα πολιτικά

πρόσωπα της περιοχής και οποιαδήποτε, τελικά, άτομο ενδιαφέρεται να έχει στοιχεία για τη μελέτη και διερεύνηση μιας περιοχής. Στα παραπάνω θα πρέπει να προσθέσουμε βεβαίως και τη δυνατότητα ατομικής έκφρασης με την παραχώρηση δημόσιων χώρων είτε για την προβολή προσωπικών εργασιών είτε για την έκθεση συλλογικών προσπαθειών¹⁰.

Το video, εύκολο από τη φύση του ως μέσο, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να ενημερώνει, να ευαισθητοποιεί την κοινή γνώμη, να επιμορφώνει, να δημιουργεί πόλους προσέγγισης των κατοίκων μέσα από τη συμμετοχή τους στην παραγωγή εκπομπών με την τεχνική και δημιουργική εκμάθηση του video, καθώς επίσης να χρησιμοποιηθεί ως μέσο μετάδοσης μηνυμάτων, δημιουργικής έκφρασης και επικοινωνίας. Η παραγωγή εξάλλου εκπομπών (μικρών ταινιών, ντοκυμαντέρ κ.λπ.), με στόχο την προβολή δημοτικών ή τοπικών θεμάτων, μπορεί να προσφέρει μια θαυμάσια υπηρεσία και εξυπηρέτηση στη δημοτική αρχή αλλά και στους κατοίκους μιας πόλης¹¹.

Η χρήση του ραδιοφώνου ως μέσου έκφρασης, ψυχαγωγίας, ενημέρωσης και επικοινωνίας σε επίπεδο τοπικό είναι αναμφισβήτητα μεγάλης σημασίας. Η ελληνική εμπειρία που αποκτήθηκε τα τελευταία δύο κυρίως χρόνια –υπενθυμίζεται ότι η δημοσίευση του προεδρικού διατάγματος της 15/1/88 έθεσε τους όρους και τις προϋποθέσεις για την ίδρυση τοπικών ραδιοφωνικών σταθμών– έδωσε τη δυνατότητα να γίνει κατανοητή στις δημοτικές αρχές αλλά και στο πλατύ κοινό η δύναμη της πρόσβασης αυ-

τού του μέσου μαζικής επικοινωνίας σε επίπεδο τοπικό¹².

Η χρήση των νέων τεχνολογιών στον τομέα της επικοινωνίας δεν πρέπει να παραμεληθεί από την τοπική κοινωνία. Αναφέρουμε ενδεικτικά την εφαρμογή της τηλεματικής με τις ποικίλες εφαρμογές που μπορεί να προσφέρει στη βελτίωση του συστήματος παροχής πληροφοριών και κυρίως ανταλλαγής πληροφοριών και μυνημάτων ανάμεσα στους δημότες μιας πόλης ή ανάμεσα στο δημότη και τις τοπικές υπηρεσίες (δήμος, ασφαλιστικά ταμεία, εμπορικές επιχειρήσεις, επαγγελματίες) ή ακόμη ανάμεσα σε συλλόγους, σωματεία, ενώσεις κ.λπ. με στόχο την ανταλλαγή πληροφοριών και τον συντονισμό της δράσης τους¹³. Χρειάζεται επίσης να επιμείνουμε στη χρήση της τηλεματικής για καθαρά επιμορφωτικούς και εκπαιδευτικούς λόγους. Η σύνδεση, με τηλεματικό δίκτυο, ανάμεσα στα σχολεία, τεχνολογικά ιδρύματα ή πανεπιστήμια μιας περιοχής προσφέρει τη δυνατότητα ανταλλαγής γνώσεων και μετάδοσης πληροφοριών που σχετίζονται με την εκμαθησιακή ή ερευνητική προσπάθεια. Μ' αυτόν τον τρόπο οι σπουδαστές ή οι εκπαιδευτικοί μπορούν να ανταλλάξουν τάχιιστα τις γνώσεις τους και να ενημερωθούν για τις τυχόν εργασίες άλλων σπουδαστών ή εκπαιδευτικών.

Η επικοινωνία σε όλες τις μορφές ως θεμελιώδης συνιστώσα του πολιτισμού προτάσσει νέους όρους συμβίωσης και ανάπτυξης στα πλαίσια της πόλης. Ο πολίτης-άτομο καλείται να διαδραματίσει πρωταρχικό ρόλο προς την κατεύθυνση αυτή. Η πόλη μπορεί να παρομοιαστεί μ' ένα κονσέρτο μουσικής, μερικές φορές

θορυβώδες, αλλά που μπορεί να γίνει αρμονικό όταν ο καθένας καταφέρει να βρει στο εσωτερικό της τη θέση που του ταιριάζει.

Σημειώσεις

1. «Η Επικοινωνία (...) δεν θα μπορούσε να γίνει κατανοητή ως μια απομονωμένη ή ενοποιημένη διαδικασία, αποτελεί οργανικό συστατικό στις υπάρχουσες κοινωνικές σχέσεις, ενσωματώνεται στις πολιτικές και πολιτιστικές δομές αλλά κάθε φορά μέσα από μια ποικιλία μορφών με θεαματικές επιτυχίες και αποτυχίες επίσης έκδηλες». Η αναφορά αυτή του B. Miegge (1989, σελ. 8, 9) είναι ενδεικτική του ιδιαίτερου ρόλου της επικοινωνίας στα πλαίσια της σύγχρονης κοινωνίας.

2. Για μίαν ανάλυση της μετεξέλιξης του δημόσιου και του ιδιωτικού χώρου στη σύγχρονη κοινωνία ως αποτέλεσμα της λειτουργίας της επικοινωνίας, δες G. Balandier (1986). Μία ιδιαίτερη αναφορά στην έννοια του «δημόσιου χώρου» και την αναμόρφωσή του στα πλαίσια της τοπικής κοινωνίας κάτω από την οπτική γωνία της επικοινωνίας επιχειρείται στο άρθρο μας «Επικοινωνία και Δημόσιος Χώρος» (Μ. Ψύλλα 1990α).

3. Η συζήτηση γύρω από την αναδιαμόρφωση της έννοιας και του ρόλου του πολίτη μέσα από διαδικασίες συμμετοχής στη λήψη των αποφάσεων, εξετάζεται αναλυτικότερα από τους C. De Brie (1989, 1990) και C. Julien (1989).

4. Για την αναγκαιότητα της ίσης αντιμετώπισης των πολιτών στα πλαίσια της πόλης βλ. J. Chesneaux (1991) και την αναγκαιότητα πολιτικών και κοινωνικών αξιών βλ. G. Blanc (1991).

5. Όσον αφορά τις ιδιαίτερες ανάγκες της νεολαίας στα πλαίσια της σύγχρονης κοινωνίας, βλέπε τη συλλογική εργασία των Ο. Γαρδίκη κ.ά. (1987, 1988).

6. Όσον αφορά την ανάπτυξη αυτής της προβληματικής βλ. S. Bonnoisin (1990).

7. Όσον αφορά στην προώθηση πολιτιστικών επαγγελμάτων, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι προτάσεις που αναπτύσσονται στο «Σχέδιο προώθησης της πολιτιστικής δράσης» της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για την περίοδο 1988-1992. Δελτίο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (Συμπλήρωμα 4/87). Λουξεμβούργο, 1987.

8. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η έρευνα που διενεργήθηκε με τη διεύθυνση του G. Gontcharoff (1982) από το Κέντρο Βιομηχανικής Δημιουργίας (C.C.I.) του Κέντρου G. Pompidou και την Ένωση για τη Δημοκρατία και την Τοπική και Κοινωνική Εκπαίδευση (A.D.E.L.S.), σε 24 δήμους-πόλεις της Γαλλίας, όπου παρουσιάζεται η πολιτική της επικοινωνίας και πληροφόρησης καθώς και τα ποικίλα μέσα που κάθε πόλη χρησιμοποιεί για να επικοινωνεί με τους πολίτες.

9. Για ένα πανόραμα παρουσίασης των οπτικοακουστικών μέσων σε επίπεδο τοπικό και μια διερεύνηση της προβληματικής που τίθεται για την εφαρμογή αυτών των μέσων από κοινωνική και πολιτική σκοπιά, βλέπε Μ. Ψύλλα (1990β).

10. Η χρήση της φωτογραφίας από τη δημοτική αρχή για ποικίλους στόχους αναπτύσσεται στην έρευνα που προαναφέρθηκε στη σημείωση 8, στην εφαρμογή της πολιτικής της επικοινωνίας που ακολουθεί η πόλη Troyes.

11. Όσον αφορά τη χρήση του vi-

deo σε επίπεδο τοπικό βλέπε τη μελέτη του Συμβουλίου της Ευρώπης, *Information et Communication concernant la vie de la Cité* (1979).

12. Η συμβολή του ραδιοφώνου στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας εξετάζεται στη συλλογική εργασία *Ραδιόφωνο και Τοπική Αυτοδιοίκηση (η συμβολή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην ίδρυση και λειτουργία τοπικών ραδιοφωνικών σταθμών)*.

13. Η ευρεία χρήση της τηλεματικής με στόχο την τοπική ανάπτυξη περιγράφεται αναλυτικά από την F. Leleux, *Les télématiques européennes pour le développement local* (Territoires, 1990).

Βιβλιογραφική αναφορά

α) Βιβλία

Adorno T., *Σύναψη της πολιτιστικής βιομηχανίας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1989.

Αντόρνο, Λόβενταλ, Μαρκούζε, Χορκχάιμερ, *Τέχνη και μαζική κουλτούρα*, Αθήνα, Ύψιλον, 1984.

Balandier G., «Un regard sur la société de communication», στα Πρακτικά του συνεδρίου που οργάνωσε το Εθνικό Συμβούλιο για την Οπτικοακουστική Επικοινωνία (CNCA) στις 7 και 8 Ιανουαρίου 1986 στο Παρίσι με θέμα, *Nouveaux programmes et communication audiovisuelle*, Centre Georges Pompidou, Paris, 1986.

Brecht B., *Sur le cinéma*, Paris, l'Arche, 1970.

Γαρδίκη Ο., Κεπλήρης Χ., Μουρίκη Α., Μυριζάκης Γ., Παραδέλλης Θ.,

- Τεπερόγλου Α., «Νέοι: Διάθεση χρόνου - Διαπροσωπικές σχέσεις», 2 τόμοι, Αθήνα, Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών, 1987 και 1988.
- Γκράμσι Α., *Η οργάνωση της κουλτούρας*, Αθήνα, Στοχαστής, 1973.
- Δεμερτζής Ν., *Κουλτούρα, Νεοτερικότητα, Πολιτική Κουλτούρα*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1989.
- Durand J., *Les formes de la communication*, Paris, Dunod, 1981.
- Eliot T.S., *Σημειώσεις για τον ορισμό της κουλτούρας*, Αθήνα, Πλέθρον, 1980.
- Ελληνική εταιρεία τοπικής ανάπτυξης και αυτοδιοίκησης, *Ραδιόφωνο και Τοπική Αυτοδιοίκηση (η συμβολή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην ίδρυση και λειτουργία τοπικών ραδιοφωνικών σταθμών)*, Ε.Ε.Τ.Α.Α., 1988.
- Hamelink C.J., *Η Πολιτιστική Αυτονομία στις Παγκόσμιες Επικοινωνίες*, Αθήνα, Κάλθος, 1988.
- Καραποστόλης Β., *Στις Ρίζες της Κοινωνικής Εμπειρίας, (Κείμενα Κοινωνικής Φιλοσοφίας)*, Αθήνα, Γνώση, 1987.
- Quere L., *Des miroirs équivoques - aux origines de la communication moderne*, Paris, Aubier Montaigne, 1982.
- Mattelart A., Stourdze Y., *Technologie, culture et communication, Rapport au ministre de la Recherche et de l'Industrie*, Documentation, Français, 1982.
- Mattelart A. et M., *Penser les medias*, Paris, La Decouverte, 1986.
- Miege B., *La société conquise par la communication*, Presses Universitaires de Grenoble, 1989.
- Morin E., *L'esprit du temps*, Paris, Grasset, 1962.
- Morin E., *Αφήνοντας τον εικοστό αιώνα*, Αθήνα, Ροές, 1987.
- Τσουγιόπουλος Γ., *Το Ελληνικό αστικό κέντρο*, 2 τόμοι, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 1981, 1984.
- Βέλτσος Γ., *Για την Επικοινωνία*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1985.
- 6) Μελέτες
- Μ. Ψύλλα, C. Lalanne, N. Ducastel, *Etude socio - sémiologique sur la Production Audiovisuelle d'Information et de Culture Locale*, Paris, CERIAM - CNET, 1985.
- Μελέτη (No 17) του Συμβουλίου της Ευρώπης, *Information et communication concernant la vie de la Cité*, που κυκλοφόρησε στη σειρά «Μελέτες για τις περιφέρειες και τους δήμους της Ευρώπης», Στρασβούργο, 1979.
- γ) Περιοδικά και Άρθρα
- Blanc G., «Promouvoir une culture urbaine», *Le Monde -Dossiers et Documents-*, Φεβρουάριος 1991.
- Bonvoisin S., «La Dimension culturelle de l'insertion», *Ensembles*, No 27, Μάιος 1990.
- Chesneaux J., «Pour une démocratie vraiment participative (s'impliquer dans les affaires de la Cité)», *Le Monde Diplomatique*, Αύγουστος 1991.
- De Brie C., «Rendre aux élus du peuple la capacité de faire la loi», *Le Monde Diplomatique*, Νοέμβριος 1989.
- De Brie C., «Les citoyens à la conquête des pouvoirs. Sur les chantiers de la démocratie locale», *Le Monde Diplomatique*, Μάρτιος 1990.
- Gontcharoff G., «L'information, péda-

- gogie de la participation», *Correspondance Municipale*, No 212-213, 1982.
- Julien C., «Le citoyen à la conquete du rou-voir», *Le Monde Diplomatique*, Οκτώβριος 1989.
- Lafrance J.P., «Les télévisions locales en Europe», *Communications*, No 51, 1990.
- Ψύλλα Μ., «Επικοινωνία και “Δημόσιος χώρος”», *Διαβάζω*, Αρ. 246, 15 Σεπτεμβρίου 1990α.
- Communications*, No 48, 1988, αφιερωμένη στο video.
- La Gazette des Communes des Departements et des Regions*, τεύχη Απριλίου Οκτωβρίου, Νοεμβρίου 1988, Νοεμβρίου 1989, και Μαΐου 1990.
- Mediasprouvoirs*, No 11 Ιούλιος, Αύγουστος, Σεπτέμβριος, 1988.
- Territoires* (Correspondance municipale), τεύχη Ιανουαρίου, Φεβρουαρίου, Απριλίου, Δεκεμβρίου 1989, Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου, Ιουνίου, Ιουλίου, Δεκεμβρίου 1990.

